

# در مان تیفوس اگزانتماتیک

نگارش

آقای دکتر عباس مقدب تقیسی

و

استاد بیماریهای درونی دانشکده پزشکی

استاد کرسی درمانشناسی دانشکده پزشکی

و خامت تیفوس اگزانتماتیک بر کسی پوشیده نیست. این بیماری موحش هم جامعه را تهدید میکند وهم هر لحظه حیات بیمارانرا در مخاطره میاندازد. از این دفاع در مقابل بیماری تیفوس دارای دو جنبه اجتماعی و انفرادی است.

مادر اینجا موضوع ازل لاحظ اجتماعی در نظر نمیگیریم زیرا بنحو مبسوطی در جای خود مورد بحث واقع خواهد شد و فقط درمانشناسی تیفوس را مطالعه خواهیم کرد. خطر بیماری تیفوس ناشی از دوامر است: از یک طرف بیماری بنحو شدیدی اعصابی مهمه بدن را آسیب رسانده عملهای حیاتی دل و پی‌ها و گردها و جگر وغیره را مختل می‌سازد و از طرف دیگر متاسفانه تا کنون درمان مؤثر و حقیقی برای این مرض کشف نشده است معالجات مختلفه که پیشنهاد کرده اند هیچیک تأثیر واقعی و خاصی نشان نداده است.

با براین درمانشناسی تیفوس اگزانتماتیک مبنی بر این دوامر خواهد بود:

- ۱ - رعایت و توجه دقیق نسبت با اعصابی مهمه بدن (دل و مرآکز پی‌ای و گرده و جگر وغیره).

- ۲ - خود داری از استعمال داروهای متعدد و زیاد و اجتناب از بکار بردن وسائل درمانی شدید که بدون آنکه هیچگونه تأثیر مثبت و حقیقی در خود تیفوس داشته باشد عضوهای آسیب دیده بیمار را خسته تر و ضایعتر میکند و بطرز اسفناکی برشدت و خامت مرض میافزاید.

در مورد بیماری تیفوس اگزانتماتیک مثل تمام بیماریهای گندزای حاد و شاید بیشتر از همه آنها لازم است گفته بقراط حکیم را شعار خود قرار داد: «در درمان بیماریهای حاد پزشک باید خود را خادم طبیعت بداند و فقط در موقع لزوم دخالت کرده اند امها بدن را یاری نماید».

در اینجا بیفایده نیست این نکته را تذکار دهیم که در عمل گاهی پزشک معالج برای رعایت اصل امیرده مواده باشد اشکال مخصوص میگردد و آن اینست که اطراف این بیمار بخمامت بیماری آشنا هستند و هر لحظه با اضطراب و وحشت علائم و تظاهرات بیمار را بنحو شومی تعبیر میکنند منتظرند پزشک قویترین عوامل درمانی را برای دفع هر ض بکار برد. اینجاست که پزشک نباید متأنث و آرامش خود را از دست داده تحت تأثیر قرار گیرد بلکه باید با نفوذ احلاقی خود و سایل تسکین و تقویت روحی اطراف این را فراهم سازد و در مداوای بیمار بادحال دیگران از خط مشی صحیح و منطقی خود خارج نشود.

برای درمان تیفوس اگزاتماتیک و سایل درمانی متعدد و متنوع پیشنهاد کرده و بکار برده اند ولی چنانکه تذکار دادیم بدختانه بسیاری از آنها نایج مطلوب و مثبتی نداده است. ما در اینجا قبل از بدداشت بیماران مبتلی به تیفوس را شرح خواهیم داد و بعد بعضی از وسائل درمانی را که در بعضی موارد ممکن است مورد استفاده قرار گیرد از نظر خواهیم گذرانید.

**بهداشت:** بهداشت بیمار یکی از مهمترین عوامل درمان میباشد. از ابتدای مرض باید اصول بهداشت را پرستار بیمار آموخت و یا بهتر است بیمار را تحت مراقبت پرستار متخصص قرار داد. در معالجه بیماریهای گندزا و مخصوصاً در بیماری تیفوس پرستاری بیمار در درجه اول اهمیت قرار دارد.

بهداشت بیمار شامل نکات زیر است:

**اطلاق بیمار:** نسبة وسیع و رو بافت اب بوده مرتباً باید تهویه شود. درجه حرارت آن بین ۱۵ تا ۱۸ درجه سانتی گراد خواهد بود.

**بستر-** باید در گوشهای محفوظ از جریان هوا و طوری باشد که چشم ان بیمار با نور زیاد مواجه نگردد.

**بستر بیمار در نهایت نظافت نگاهداری خواهد شد.** لامپ و لباس او هر روز باید عوض شود.

**نظافت پوست:** فوق العاده مهم است و باید مورد دقت کامل باشد زیرا گندهای جلدی ممکن است خیلی برسختی بیماری یافزاید. هر روز پیش از عوض کردن لباسها با مقداری ادو کان و یا الکل کامفره پوست بدن بیمار را پاک کرده و در ناحیه پشت و نشمین گاه قدری گرد تالک پاشند تا از تحریک و زخم شدن پوست (اسکار) جلو

گیرد.

گند زدائی بینی و دهان و دندانها و گلو: روزی دو سه بار بعمل خواهد آمد. برای بینی روغن گمنول ۱۵ ویارزور سین ۱۰ میتوان بکار برد.

برای دهان محلول جوش شیرین و یا برات دوسود یا مواد مشابه استعمال میشود. اگر در روی مخاط زبان و دهان بر فک بروز نماید محلول زیر خیلی نافع است:

چهار گرم	برات دوسود
۳۰ گرم	گلیسرین

روزی چهار بار بر گوشت دندان و مخاط دهان وزبان بمالند.

هر اقبت مخاط چشم: که در بیماری تیفوس دچار احتقان و در معرض گند است نباید فراموش گردد.

دستور خواراک: دارای اهمیت خاص است. غذای بیماران متلی بتفوس باید منحصر بمایعات باشد. مانند سوب سبزی ساده و صاف کرده، ماءالشعیر. آب میوه شیرین (پرتقال، لیمو) آب کمپوت، شیر (اگر خوب تحمل شود)، ماست شیرین.

پس از بحران و قطع شدن تب و بشرطیکه عوارض گرده ای و جود نداشته باشد لارم است بتدریج اغذیه مقویتری تجویز نمود مانند: آب گوشت و آش وزرده تخم مرغ و پوره و کنه و غیره.

در موارد خیلی سخت که تغذیه بیمار از راه دهان دشوار یا غیر مقدور است میتوان حقنه غذائی نمود ولی بهترین طرز تغذیه در اینصورت استعمال سرم گلو کزه میداشد. سرم گلو کزه گذشته از خصایص تغذیه خود دارای فوائد درمانی زیاد است و بر دل و گرده دارای تأثیر نیرو بخش محسوس بوده و مخصوصاً برای همیزی کردن خون از سوم و زیاد کردن پیشاب و تعریق اثر غیر قابل تردید دارد.

در تمام بیماریهای گند زا و خصوصاً در تیفوس سرم گلو کزه را بموضع باید استعمال نموده و از اثرات بھبود بخش آن بیمار را بهره مند نمود.

سرم گلو کزه ایزو تونیک را میتوان قطره قطره در رو ده راست و یا بصورت زرق زیر پوست در بدن داخل کرد.

سرم گلو کزه هیپرتنیک داخل رک سوزن زده میشود اما سرم فیزیولوژیک را با احتیاط بیشتری و فقط وقتیکه گرده ها کاملاً بی عیب باشد میتوان

بکار برد.

**نظافت روده‌ها:** در تیفوس اگزانتماتیک اغلب یوستوجو دارد و لازم است برای رفع آن داروهای ملین و تنقیه‌های ملین بکار برد. مسهلهای نمکی مانند نمک میوه و سولفات دوسود و املاح منیزی برای این منظور مفید می‌باشد ولی بهتر آنست که داروهای نباتی از قبیل فلوس و شیرخشت وغیره استعمال نمایند.

فلوس و شیرخشت را بمقدار ۴ الی ۶۰ گرم هر بار میدهند و اغلب معمول است که این داروهارا با جوشانده‌های دیگر توأم کنند.

### نسخه فلوس خوارکی

فلوس	ترنجین یا شیرخشت	گل بنفسه	گل نیلوفر	۱۰ مثقال
پرسیاوشن	عناب و سپستان	۶ مثقال	۲ مثقال	۶ مثقال
۲ مثقال	روغن بادام	۱۰ دانه	۴ مثقال	۴ مثقال
۲ مثقال				

### نسخه حقنه فلوس

فلوس	تاجریزی	اکلیل	گل بنفسه	گل نیلوفر	۱۲ مثقال
		۵ مثقال	۳ مثقال	۳ مثقال	
		دو غن بادام شیرین			۶ مثقال

پس از آنکه بیمار تحت دستور خوراک معین و در شرایط بداشتی و پرستاری رضایت‌بخش قرار گرفت وظیفه پزشک منحصر بمراقبت و دقت در عمل عضوهای مهمه (دل و پی‌ها و جگر و گرده وغیره) خواهد بود و فقط در موقع ضرورت هنگام بروز عوارض و یا برای جلوگیری از آن متوجه بوسائل درمانی خواهد شد.

درمان تیفوس شامل دو قسمت است: یکی در مانهایی که بر ضد خود بیماری پیشنهاد شده ولی متأسفانه هیچ‌کدام نتیجه قطعی و کاملاً مثبتی نباشیده است. دیگری درمان علائم و عوارض تیفوس.

دسته اول عبارتست از: درمان بوسیله عوامل زیست شناسی و درمان با مواد

شیمیائی.

## ( - درمان بوسیله خواهیل زیست شناسی )

بطور کلی تجسساتیکه در این باب شده به نتایج مطلوب منتهی نشده است .

۱ - سرم : استعمال سرمهاهیکه از خون اسب یا الاغ تهیه میشد امروزه متوقف شده است

۲ - سرم ناقهین : راجع باینموضع بررسیها و آزمایشهای زیاد بعمل آمده ولی هنوز وحدت عقیده حاصل نشده است . اغلب مصنفین عقیده دارند که سرم ناقهین علائم سخت عصبی مانند هذیان و اضطراب و هیجان و غیره را تخفیف میدهد و نیز دوره بیماری را کوتاهتر مینماید . اما برای آنکه سرم ناقهین مؤثر واقع گردد لازم است هرچه زودتر نزد بیماران استعمال شود . مقدار آن بین ۲۰ تا ۶۰ سانتیمتر مکعب میباشد . بهتر است چندین سرم مختلف را مخلوط کرده زرق نمایند . سرم ناقهین را میتوان مدت‌ها در شیشه های سربسته نگاهداشت بشرطیکه از اثر گرمای شدید محفوظ باشد .

بهای سرم ناقهین میتوان خون ناقهین را به بیمار زرق کرد ولی مقدار آن باید دو برابر سرم باشد .

۳. اتوهموتروپی - : هر روز یا هر دو یا سه روز مقدار ۲ تا ۱ سانتیمتر مکعب خون از رک بازوی بیمار گرفته در مایچه سرین زرق میکنند . معمولاً ۱۰ تا ۱۲ زرق کافی است بعضی از پزشکان نتایج خوبی از این طریق درمان ذکر کرده‌اند .

۴. دمل مخصوصی<sup>(۱)</sup> : که بوسیله زرق یکسانتیمتر مکعب انسان تربانی در زیر پوست قسمت خارجی ران تولید می‌شود بعضی از پزشکان نتیجه خوب بخشدند . در هر صورت این طریق برای تعیین پیش یینی مفید می‌باشد . زیرا اگر دمل خوب تشکیل شود دلیل برای نتیجه قوای بدن برضد بیماری آماده است ولی اگر پس از یک یا چند زرق دمل تشکیل نگردد قوای دفاعی بدن عیر کافی و بالنتیجه پیش یینی بیماری وخیم می‌باشد .

## ۵ - درمان با مو ان شیمیائی

راجع بمواد شیمیائی گوناگون که اثرات بسیار نافعی در اغلب بیماریهای گندزا

دارد مانند ارسنیک و مشتقات آکریدین و ترکیبات آلی گوگرد و غیره آزمایش‌های زیاد شده ولی بدینختانه تابحال تیجه مثبت و مطلوبی در این بیماری بدست نیامده است. مواد شیمیائی گندزدا که بیشتر ممکن است در این بیماری مورد استفاده قرار گیرد از اینقرار است:

۱ - اورترپین: در اشکال خفیف بیماری بعضی از پزشکان این دارو را بمقدار بیکرم و نیم در روز از راهدهان استعمال می‌کنند و حتی عده‌ای مدعی هستند که زرق درون سیاهرگ یک یادو سانتیمتر مکعب از محلول ۲۵ درصد اوروتربین روزی یک یا دو مرتبه مرک و میررا تا اندازه‌ای تخفیف میدهد. ولی چون اغلب اوقات این دارو بر گرده‌ها دارای تأثیر خوبی نیست بهتر است از استعمال آن در تیفوس خودداری شود.

۲ - سالمسیلات دوسود: این دارو اثر نافعی در این بیماری ندارد و استعمال زیاد آن ممکن است برای گرده‌ها مضر واقع شود.

۳ - ترکیبات کولوئیدی سیم‌وزر: اثر این دارو‌ها بواسطه شوک<sup>(۱)</sup> می‌باشد و بعضی از پزشکان معتقدند که رسیدن بحران را تسريع می‌کند.

۴ - هرکوروگرم: بعضی از پزشکان ۱۵ تا ۳۰ سانتیمتر مکعب از محلول یک درصد این دارو را یک‌روز در میان در سیاهرگ بیماران مبتلی به تیفوس سوزن می‌زند و با اثرات نیک آن معتقد می‌باشند. در اینجا لازم است تذکار دهیم که قبل از استعمال این دارو باید بعمل گرده مخصوصاً مقدار اوره خون دقیق کامل شود، چه اگر عمل گرده‌ها مختلط و مقدار اوره خون بیمار از حد طبیعی زیادتر باشد بکار بردن این دارو جزویان چیز دیگری در بر ندارد.

۵ - سایر داروهای گندزدای شیمیائی مانند اپتوکین<sup>(۲)</sup> و تریپ‌افلاوین<sup>(۲)</sup> و غیره نیز تغییر مهمی در جریان بیماری نمیدهد.

پس بطور کلی میتوان گفت که داروهای شیمیائی که تاکنون در تیفوس اگزانتماتیک پیشنهاد شده تأثیر قابل توجهی نداشته است.

### ۳ - درمان علائم و عوارض همراه تیفوس

نکته ای که بیش از همه در درمان تیفوس اگزانتماتیک قابل اهمیت است درمان

علا نم و عوارض مهم آن می‌باشد و لازم است که پزشک معالج هر روز اعضای رئیسه سیمار را تحت معاینه دقیق قرار دهد و اگر در اعمال آنها خلی مشاهده کرد در صدد رفع آن برآید. اینک بطور خلاصه درمان بعضی از علائم و عوارض مهم تیفوس را یاد آور می‌شویم:

۱- حرارت بیمار و حال عمومی: چنانکه میدانیم حرارت بدن مبتلایان تیفوس از روز اول یکمرتبه بالا رفته و تا مدت ۱۴ روز در حدود ۳۹ تا ۴۰ درجه باقی می‌ماند. اگر درجه حرارت خیلی بالا باشد و عوارض عصبی مانند اضطراب و بیخوابی و هیجان و هذیان شدید گردد ممکن است حمام نیم گرم بین ۲۸ تا ۳۳ درجه نجویز گردد و یا اینکه بیمار را در ملافه مرطوب خنک مدت ۲۰ دقیقه قرار دهند بدین طریق حرارت بیمار پائین آمده و عوارض عصبی تخفیف می‌بادد.

از استعمال داروهای ضد تب تامیتوان باید خودداری کرد و بین داروهای ضد تب از همه کم ضرر تر در این بیماری پیرامیدن است. این دارو را روزانه بمقدار ۳۰ تا ۴۰ سانتیگرم در اشخاص بالغ و در خرد سالان ه سانتیگرم برای هرسال بکار می‌برند.

اگر سردرد شدید باشد مقدار پنجاه سانتیگرم آسپرین در روز میتوان داد ولی اثر مضعف این دارو را بر مایچه دل از نظر نباید دور داشت. اگر بیخوابی تولید شود از مشتقات باربیتوئریک<sup>(۱)</sup> مانند گاردنال، لومنیال و فانودرم میتوان استفاده نمود. در بعضی موارد سردرد های شدید با عوارض عصبی مانند اضطراب، هذیان هیجان وغیره اند اختن دویاسه زالو پشت گوشها در هر طرف دارای تأثیر بهبود بخش محسوسی است. همچنین در صورتیکه فشار خون بالا باشد و یک حال احتقان عموم وجود داشته باشد فصل بمقدار ۱۰۰ تا ۳۰۰ سانتیمتر مکعب بر حسب موارد لزوم پیدا می‌کند. پس از فصل برای تگاهداری فشار خون و پاک کردن بدن از سوم زرق سرم گلوکزه بنحویکه ذکر شد صورت خواهد گرفت.

در مورد فواق<sup>(۲)</sup> فصل خیلی کوچک بمقدار ۲۰ تا ۵۰ گرم از رک بازو در متوقف ساختن این علامت بسیار مؤثر می‌باشد.

۲- ابتلای دل: در اغلب مبتلایان به تیفوس آماں مایچه دل و عدم کفاپت دل

بدرجات مختلف وجود دارد. پس لازم است که از بدو امر توجه مخصوص برای تقویت مایچه دل بعمل آید. در اوایل بیماری فقط داروهای کوچک مقوی دل را که عمل آنها تنها نگاهداری قوای طبیعی اندام است بکار میبرند. این داروها عبارتند از: کامفو و سپارتین و کرامین و کاردیازل وغیره. داروهای بزرگ قلبی مانند دیژیتال واو آبائین را فقط در مواردی باید بکار برد که علائم عدم کفایت دل مانند سریع شدن و نامنظم شدن و کر شدن صدای پیدایش صدای چهار نعل و پائین آمدن زیاد فشار خون بروز کند. و بخصوص باید متذکر بود که زرق درون سیاهرک او ابائین بمقدار  $\frac{1}{4}$  میلیگرم تا  $\frac{1}{2}$  در روز توأم با زرق سرم گلو کزه هیپرتونیک کمل زیادی بیاز گشت قوای مایچه دل میکند.

اگر ضربان دل خیلی سریع باشد گذاردن کیسه بین بروناجیه دل مفید ولازم است. بعضی از پزشکان بتمر کز و تمايل مخصوص ویروس تیفوس اگزاتماتیک بعده های زبرین گرده ها معتقدند و باینواسطه استعمال آدرنالین رادر این بیماری جایز میدانند. البته اگر فشار خون خیلی پائین باشد میتوان مقدار یک یا چند سانتیمتر مکعب از محلول  $\frac{1}{1000}$  آدرنالین را در روز تجویز نمود ولی استعمال آن خالی از ضرر نمیباشد.

**۳- ابتلای گرده ها:** از دیرزمانی مرسم بوده است که به مبتلایان تیفوس نوشابه های فراوان بعنوان مدرپیشاب و معرق میداده اند. این عمل برای رفع سمو بدن خیلی نافع است. جوشانده های مدرپیشاب که خیلی مؤثر است عبارتند از: جوشانده کاکل ذرت و جوشانده دم گیلاس و جوشانده عنبد و غیره. در پزشکی قدیم ایران برای این منظور عرقهای خنك را بکار میبردند. چهار عرق متداول عبارتست از: عرق بید، عرق کاسنی، عرق نیلوفر و ماءالشعیر.

برای اینکه نتیجه بهتری حاصل شود بهتر است که بجوشانده ها و یا عرقهای خنك قدری گلو کز اضافه نمایند.

بهر حال باید سعی کرد که روزانه ۲ یا ۳ لیتر مایع باشکمال مختلف داخل بدن شود.

اگر مقدار اوره خون خیلی بالا برود لازم است که داروهای مدر مؤثرتری بکار برد شود. در اینصورت سوزن زدن سرم گلو کزه و همچنین استعمال شوبرومین وسیل ولاکتوز و تشووفیلین و مشتقات آن خیلی نافع است.

۴- عوارض دیگر: عوارض مهمی در سایر اندام‌ها نیز ممکن است پیدا شوند: آماں نایزه‌ها و بر نکوپنومی و غانغرا یا و احتیاب و آماں سیاهرک<sup>(۱)</sup>، آماں چرکین گوش<sup>(۲)</sup> و آماں غده بنا گوش<sup>(۳)</sup> وغیره که هر یک مستلزم درمان مخصوص خواهد بود.

**دوره نقاہت:** تیفوس اگزانتماتیک ممکن است در سیر تکامل خود جریان‌های مختلفی پیدا کند ولی در حال عادی اگر عوارض مهمی بروز نکند بحران نیکی در در حدود روز چهاردهم حاصل شده بیمار وارد دوره نقاہت می‌گردد. در این دوره باید سعی کرد که قوای بیمار هر چه زودتر ترمیم شود و بدین منظور داروهای مقوی مانند ترکیبات آهن و استرکنین و فسفور و کلاؤکنکینا و عصاره جگر و سایر وسائل تقویت عمومی بکار برده می‌شود